ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Онипченко Оксани Ігорівни
на дисертаційне дослідження **Кравчини Тетяни Володимирівни**
«Теорія та практика формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Сучасний розвиток освіти і соціальних наук, орієнтований на компетентнісний та особистісно зорієнтований підходи, актуалізує проблему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю як важливого складника їх професійної компетентності. Рівень сформованості педагогічної рефлексії значною мірою визначає здатність майбутніх фахівців до самоаналізу, критичного осмислення власної діяльності, професійного саморозвитку, творчої самореалізації та ефективної міжособистісної взаємодії.

Особливої значущості проблема формування педагогічної рефлексії набуває у процесі іншомовної підготовки, яка створює сприятливі умови для розвитку комунікативних умінь, рефлексивного мислення, здатності до діалогу, міжкультурної взаємодії та професійного самовираження. Формування педагогічної рефлексії у цьому контексті передбачає не лише оволодіння системою знань, умінь і навичок, а й розвиток здатності здобувачів вищої освіти до усвідомлення власного професійного досвіду, оцінювання результатів діяльності, саморегуляції та вдосконалення професійної поведінки.

Важливим є й те, що впровадження інноваційних форм, методів і технологій у процес іншомовної підготовки сприяє активізації рефлексивної діяльності здобувачів вищої освіти, розвитку їх пізнавальної самостійності, комунікативної культури, готовності до професійної взаємодії та безперервного самовдосконалення. Саме тому проблема теоретичного обґрунтування та практичної реалізації системи формування педагогічної рефлексії здобувачів

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ
Вхідний № 123/33-01.03
«18» 05 2026 р.

вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки є актуальною, своєчасною та потребує ґрунтовного наукового осмислення.

Наголосимо на тому, що зміст дисертаційного дослідження Кравчини Тетяни Володимирівни засвідчує актуальність обраної для наукового пошуку теми, володіє новизною, має належне обґрунтування. Визнаємо також вагоме практичне значення запропонованих авторкою наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації. Позитивно оцінюємо й належне вирішення наукової мети, яка полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Підсилюють актуальність рецензовано дисертаційного дослідження суперечності, які виявлені та потребують цілеспрямованого розв'язання. Отже, відповідально констатуємо, що наукове дослідження, яке представлене на захист є, безумовно, своєчасним, практично спрямованим, а його актуальність не викликає жодних сумнівів. У зв'язку із зазначеним, дисертаційну роботу вважаємо цілісною й такою, що на науково-теоретичному, практичному та методичному рівнях розкриває предмет дослідження – систему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, а також демонструє глибоке розуміння авторкою сучасних підходів до обраного наукового напрямку.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. Найбільш істотні наукові результати дисертації мають вагоме значення для розвитку теорії і методики професійної освіти. Т. В. Кравчина обґрунтувала концепцію формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що базується на теоретичному, методологічному й технологічному концептах. З урахуванням специфіки іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю дисертантка змоделювала та експериментально перевірила систему формування у них педагогічної рефлексії, що представлена у формі взаємопов'язаних між собою блоків (методологічно-цільового, змістового,

операційно-процесуального та оцінно-результативного). Важливим вважаємо обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки (використання рефлексивно-освітнього потенціалу інтерактивних технологій у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю; організація діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу в полісуб'єктному контексті; створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища з активним залученням до нього майбутніх фахівців соціономічного профілю).

Нові факти, одержані здобувачем. Положення дисертаційного дослідження Т. В. Кравчини мають належний рівень наукової новизни. Особистий внесок дисертантки у розробку предмету дослідження полягає у тому, що у дисертації вперше:

- обґрунтовано концепцію формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки;

- змодельовано та експериментально перевірено блочну систему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки;

- виокремлено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у докторській дисертації Т. В. Кравчини забезпечено апробованим методологічним інструментарієм, використанням широкої емпіричної бази, значного обсягу наукових джерел. Структура дисертаційної роботи, виклад її тексту та оформлення здійснені відповідно до вимог, які пред'являються до докторських досліджень та зумовлені метою і завданнями наукового пошуку. У нашому баченні цілком обґрунтованими є розроблені концептуальні засади формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Наголосимо на тому, що дисертантка, з огляду на сформований аналітичний стиль мислення, розвинуту здатність до критичного оцінювання проблеми теорії і практики формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, а також зважаючи на наявні у вітчизняній педагогічній науці досягнення, змогла достатньо повно й комплексно обґрунтувати власне бачення вирішення поставленого у дисертації наукового завдання.

Варто відзначити чітке та правильне визначення авторкою роботи об'єкта та предмета дослідження, його мети та завдань. Це сприяло комплексності та обґрунтованості положень роботи, а також дало змогу чітко задекларувати й системно викласти власні нові думки та пропозиції. Цінним вважаємо те, що дисертантка вдалася до використання широкого переліку теоретичних, емпіричних, педагогічного експерименту та методів математичної статистики. Цей факт слугував обґрунтованості наукових положень роботи, а їх широкий перелік, який був коректно застосований, сприяв належному мотивуванню положень роботи, а також сприяв формулюванню науково обґрунтованих висновків, пропозицій та узагальнень. Відзначимо й те, що Тетяна Володимирівна виважено підійшла до використання широкого спектру джерел, що забезпечило авторитетність та наукову цінність організованого наукового дослідження та зробило його актуальним та важливим для подальшого розвитку педагогіки.

Дослідно-експериментальну роботу проведено в Хмельницькому національному університеті, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. До експерименту на різних етапах дослідження залучено 281 здобувач вищої освіти спеціальностей «Соціальна робота» й «Психологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 22 соціальних працівників і 27 психологів.

Результати дослідження належним чином апробовані на численних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і

впроваджені в освітній процес чотирьох закладів вищої освіти, про що представлені відповідні довідки.

Наукова та практична значущість отриманих результатів підтверджена відповідними актами впровадження, які містяться у додатках до дисертації та полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення і висновки можуть бути використані науково-педагогічними працівниками ЗВО у процесі створення освітніх програм, підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, для розробки вибіркових дисциплін з окресленої проблематики, проведення курсів підвищення кваліфікації фахівців соціономічного профілю.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дозволяє засвідчити, що матеріали, положення й висновки дисертаційної роботи, які стосуються теоретичних і методичних засад формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки активно впроваджені. Наголосимо на тому, що в результаті проведеного дослідження Т. В. Кравчина отримала нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему теорії та практики формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Теоретична та практична значущість одержаних результатів полягає у можливості їх подальшого використання у науково-дослідній сфері, практичній діяльності ЗВО, освітньому процесі (для розроблення навчальних спецкурсів).

Цінним у науковій площині вважаємо те, що авторка дуже виважено підійшла до визначення організаційно-педагогічних умов формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, а саме: використання рефлексивно-освітнього потенціалу інтерактивних технологій у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю; організація діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу в полісуб'єктному контексті; створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища з активним залученням до нього майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Суттєвою перевагою рецензованого дисертаційного дослідження є той факт, що авторкою було змодельовано, обґрунтовано та експериментально перевірено систему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Позитивним вважаємо проведене моніторингове дослідження проявів педагогічної рефлексії у фахівців-практиків соціономічного профілю.

У практичному плані авторка розробила навчально-методичне забезпечення формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю – оновлено зміст курсу «Іноземна мова (англійська)» інноваційними формами, рефлексивними методами, інноваційними технологіями, рефлексивними прийомами; розроблено, впроваджено й доведено ефективність тренінгів англійською мовою (рефлексивного, саморегуляції, кінотренінгу, тренінгу формування й розвитку комунікативних умінь і навичок); запропоновано критеріально-діагностичний інструментарій для оцінки рівня сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю. З огляду на зазначене вище можливо стверджувати, що достовірність отриманих результатів, обґрунтованість представлених висновків та пропозицій, застосування відповідної методології дали можливість об'ємно та предметно дослідити декларовану проблематику.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків. Установлено, що назва дисертації узгоджується з метою, відповідає змісту теоретичної частини. Авторка вірно визначила понятійний апарат, поставила перед собою конкретні та чіткі завдання, які повністю виконала у процесі наукового пошуку. Відповідально підтверджуємо, що структура дисертації подана відповідно чинних вимог. Вивчення та аналіз дисертації й реферату Тетяни Володимирівни Кравчини дозволяє констатувати, що авторка використала адекватний комплекс методів наукового пошуку, що допомогло її належним чином організувати свою наукову діяльність. Рецензована дисертаційна робота опирається на значну джерельну базу, яка охоплює 502 найменування з них 139 – іноземними мовами.

Ідентичність змісту реферату і основних положень дисертації та дані про відсутність порушень академічної доброчесності. Зміст реферату ідентичний основним положенням дисертації, які викладені повно і обґрунтовано. Відзначимо, що представлені висновки відповідають поставленим завданням й корелюються із науковою новизною, вирізняються повнотою та логічністю умовиводів. Дисертація і реферат оформлені відповідно до чинних вимог. Вважаємо, що формулювання головних методологічних характеристик роботи є цілком логічним, кваліфікованим та виваженим конструктом, який заслуговує на схвалення та має наукову цінність.

Під час рецензування встановлено відсутність порушень академічної доброчесності (самоплагіату, академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації), а також не було виявлено текстових запозичень. На цій підставі дисертаційну роботу, авторкою якої є Тетяна Володимирівна Кравчина, визнаємо самостійно виконаним науковим дослідженням, а усі ідеї та наукові положення, які викладені авторкою отримані нею особисто.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Відзначимо продуману логічну структуру дисертаційного дослідження як його позитивну характеристику. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Окреслена структура дисертаційної роботи та її зміст відповідають меті та завданням наукового пошуку.

Розділи роботи представляють поетапний аналіз проблеми формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Досліджено аналіз базових понять, рефлексивні процеси у професійній діяльності фахівців соціономічного профілю; увагу зосереджено на особливостях іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у зарубіжній практиці. Здійснено моніторинг проявів педагогічної рефлексії у фахівців-практиків соціономічного профілю; виокремлено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Розроблено систему й обґрунтовано

організаційно-педагогічні формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки; здійснено експериментальну перевірку їх ефективності.

Логіко-структурна побудова наукової роботи чітко відображає траєкторію від постановки цілей до вирішення завдань. Авторка дослідження досягла його мети, успішно вирішивши поставлені завдання.

Щодо першого завдання дослідження – дисертантка схарактеризувала педагогічну рефлексію, представивши її як особистісну здатність, яка визначається як успішність роботи фахівця соціономічного профілю та сприяє розвитку професіоналізму, що проявляється у здатності суб'єкта до постійного особистісного й професійного самовдосконалення, творчого зростання на основі психологічних механізмів самоаналізу та саморегуляції. Доведено, що педагогічна рефлексія є значущою не лише для педагогів, а й для фахівців соціономічного профілю – психологів і соціальних працівників, чия діяльність вирізняється консультативним, терапевтичним, виховним і гуманістичним характером. Виокремлено компоненти, критерії і показники педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю.

Щодо другого завдання – обґрунтовано систему і спроєктовано модель формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, яка розглядається як відкрите, динамічне, інтегративне утворення, що визначається чіткою логікою побудови освітнього процесу і містить чотири взаємопов'язані блоки: методологічно-цільовий, змістовий, операційно-процесуальний та оцінно-результативний. Означена система функціонує на принципах відкритості, динамічності та адаптивності.

Вирішене й третє завдання дослідження – визначено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Їх зміст і структура зумовлені логікою реалізації системи формування педагогічної рефлексії, специфікою іншомовної підготовки та професійними особливостями майбутніх соціальних працівників і психологів.

У відповідь на четверте завдання розроблено навчально-методичне забезпечення системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що охоплює комплекс інноваційних форм, методів, технологій і прийомів навчання, спрямованих на розвиток рефлексивної свідомості, критичного мислення та здатності до професійного саморозвитку. Ключовим елементом навчально-методичного забезпечення визначено рефлексивний практикум. До інноваційних форм організації навчальної діяльності віднесено методичну майстерню, що поєднує елементи творчого пошуку, взаємного навчання і професійного самовираження студентів. Особливу увагу дисертантка приділила комплексу розроблених тренінгів (рефлексивному; саморегуляції; кінотренінгу; тренінгу формування й розвитку комунікативних умінь і навичок).

Щодо п'ятого завдання – експериментально перевірено ефективність запропонованої системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Робота вдало унаочнена 51 таблицею і 33 рисунками. Укладені дисертанткою додатки (загальна кількість 19), представлені на 97 сторінках, логічно й гармонійно доповнюють зміст дисертаційного дослідження.

Відзначимо високу мовностилістичну культуру, яку задекларувала Тетяна Володимирівна. Так, загальні висновки послідовні, логічні, чіткі та конкретні. Ці факти засвідчують професіоналізм здобувачки як науковця. Список використаних джерел, посилання на них у тексті дисертаційної роботи зроблено із дотриманням усіх вимог. Дисертацію завершують обґрунтовані, логічні, засновані на попередньо викладеному матеріалі висновки.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи вагомі позитивні напрацювання та здобутки Тетяни Володимирівни Кравчини, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні *дискусійні моменти* та висловити авторці власні *зауваження*.

1. Позитивно оцінюємо виокремлення авторкою гештальт-підходу в контексті дослідження проблеми формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю. Водночас потребує додаткового

уточнення доцільність акцентування особливої уваги саме на цьому підході з-поміж інших методологічних підходів, представлених у дослідженні, зокрема суб'єктно-діяльнісного, особистісно-діяльнісного, рефлексивно-діяльнісного, системного, комунікативного, компетентнісного, а також аксіологічного, індивідуально-творчого та міжкультурного.

2. На рис. 3.5 «Структурна модель системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки» в операційно-процесуальному блоці представлено етапи іншомовної підготовки – рефлексивно-оцінювальний, етап активізації особистісного сенсу та діяльнісний. На нашу думку, робота виграла б від більш чіткої конкретизації того, на яких саме курсах навчання здійснювалася реалізація зазначених етапів.

3. Позитивно оцінюючи розроблене навчально-методичне забезпечення системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, а також представлені рефлексивні методи, прийоми та інноваційні технології, вважаємо, що доцільно було б більш ґрунтовно висвітлити зміст і особливості реалізації «Рефлексивного практикуму», програма якого подана у табл. 5.20 на с. 387–388 дисертації.

4. Безперечно цінними для формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю є розроблені авторкою рефлексивний тренінг, тренінг саморегуляції, кінотренінг, тренінг формування й розвитку комунікативних умінь і навичок, а також «Рефлексивний практикум». Водночас, на нашу думку, в авторефераті доцільно було б ширше представити їх змістове наповнення та практичні аспекти реалізації.

Однак, відзначу, що зауваження та побажання, які висловлюємо авторці, носять по своїй суті дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Т. В. Кравчини на тему «**Теорія та практика формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у**

процесі іншомовної підготовки» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням відповідає вимогам п.п. 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197) та іншим вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертаційних досліджень, а її авторка, Кравчина Тетяна Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-
ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ **Оксана ОНИПЧЕНКО**

Підпис Оксана Онипченко
Засвідчую Світлана Кабурда
Начальник відділу кадрів
«13» травня 20 26 рік